

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 11, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 300.83(477.8)''18/19''

*І. Б. Шафранська,
аспірант, Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя, м. Тернопіль*

СТАТИСТИКА, ФІНАНСИ ТА БЮДЖЕТ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ XIX – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТОЛІТТЯ

*I. B. Shafranska,
PhD student by Ternopil National Technical University named after I. Pulyu*

STATISTICS, FINANCE AND BUDGET AS A SUBJECT OF STUDY IN ECONOMIC THOUGHT OF WESTERN UKRAINE IN THE LAST THIRD OF THE XIX - THE FIRST THIRD OF THE XX CENTURY

В статті представлені результати комплексного дослідження розвитку статистики, фінансів та аналізу бюджету в економічній науці західноукраїнських земель останньої третини XIX – першої третини XX століття з використанням сучасних підходів до проведення досліджень в історії економічної думки. Досліджено та представлено аналіз поглядів і наукових праць вчених і громадських діячів Західної України зазначеного періоду, зокрема Володимира Навроцького, Івана Франка, Євгена Олесницького, В'ячеслава Будзиновського, Володимира Барвінського, Павла Чомпи, професора Львівського університету Тадеуша Бжеського. Виявлено вплив цих вчених на розвиток теорії статистики та фінансів, вирішення практичних проблем Східної Галичини та селян зокрема.

The article presents the results of a comprehensive study of the development of statistic, finance and budget in economic thought in Western Ukraine in the last third of the XIX - the first third of the XX century using modern approaches to research on the history of economic thought. The article includes the analysis of scientists' views and scientific works such as Vladimir Navrotsky, Ivan Franko, Eugene Olesnytsky, Vyacheslav Budzynovsky, Vladimir Barvinsky, Paul Ciompa, professor of the University of Tadeusz Brzeskiy. Author founded the influence of these scientists on the development of the theory of statistics and finance, solving practical problems of Eastern Galicia and farmers in particular.

Ключові слова: статистика, фінанси, бюджет, економічна думка Західної України останньої третини XIX – першої третини XX століття.

Keywords: statistic, finance, budget, economic thought in Western Ukraine in the last third of the XIX - the first third of the XX century.

Постановка проблеми. Після скасування кріпацтва на західноукраїнських землях в 1848 році селяни не мали достатньої кількості землі, страждали від нестатків, виїжджали за кордон. Для всіх вчених української економічної думки незалежно від їх підпорядкування Росії чи Австро-Угорщині важливим було вирішення проблеми економічного становища народу та зупинення стрімких темпів його збідніння. Мислителі працювали над введенням нових понять в економічну теорію та їх поясненням, аналізувати бюджетні видатки Австро-Угорської імперії на користь Східної Галичини, податкову систему, проблеми кредитування, рівень зайнятості населення, характер розподілу земель тощо.

На сьогодні немає цілісно відтвореної картини розвитку економічної думки в Західній Україні, зокрема в сфері статистики та фінансів, в зазначений період з використанням сучасної методології. До початку 90-х років XX ст. об'єктивне вивчення такої проблеми було неможливим через вплив радянської цензури, а за часів незалежності нашої держави дослідники лише частково торкалися даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти розвитку статистики та аналізу фінансових проблем в кінці XIX – на початку XX ст. розглянув С.М.Злупко у посібнику «Українська економічна думка. Постаті і теорії» (2004 р.), зокрема напрацювання І.Франка, В.Навроцького, Є.Олесницького, В.Будзиновського.

Дослідженнями поглядів І. Франка на фінанси та бюджетну політику займалися В.М. Романів, М.С. Клапків, З. Комаринська, С.М. Злупко та інші. Особливе зацікавлення ця тема викликала в середині 90-х років XX ст.

В XXI столітті дослідники не порушували дану проблему комплексно і тому вона потребує перегляду і доповнень з використанням нових методів та підходів. Внесок окремих вчених є недослідженим і маловідомим.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Автор ставить перед собою завдання комплексного дослідити розвиток статистики, фінансів та спроби розв'язання бюджетних проблем в економічній науці західноукраїнських земель останньої третини XIX – першої третини XX століття з використанням сучасних підходів до проведення досліджень в історії економічної думки; проаналізувати діяльність, погляди, основні наукові праці вчених зазначеного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ім'я галицького економіста, статистика Володимира Навроцького на сьогодні мало відоме, хоча він був чи не найкращим дослідником економіки Галичини та причин зuboжіння народу в кінці XIX ст. Всі дослідження В. Навроцького були переважно статистико-економічного характеру. І лише частково вчений в своїх працях торкається категорій політичної економії. Вчений вважав: для того, щоб допомогти народові, необхідно знати його життя, економічне становище та потреби. Саме такими дослідженнями він і займався.

Однією з найважливіших проблем економічного життя краю в кінці XIX ст. була заробітна плата, в якій, за словами В. Навроцького, зосереджується вся суть нашого соціального питання. Проаналізувавши заробітну плату робітників та їхній родинний бюджет, вчений зробив висновок, що ціна праці має стремління до крайнього зниження. Підтвердженням цього були результати дослідження денної заробітної плати в 1866-1876 роках [4, с. 545].

В. Навроцький відзначав тисний зв'язок виробництва та споживання: Ведучи посилену боротьбу проти пропінатції, вчений навіть такий приклад: якби замість гуралень в Галичині було 100 верстатів для виробництва годинників, то за 10 років зменшення ціни на них дозволило б кожному селянину купити такий годинник. Селянин розумів би як багато часу необхідно витратити, щоб заробити пляшку горілки, а потім ще посидіти в корчмі. Отже, наявність годинника сприяла б "...до пізнання, який той час дорогий і як його треба шанувати [4, с. 306]".

В праці “Що нас коштує пропінанція?” В. Навроцький проаналізував процентне співвідношення зайнятості українського населення у різних галузях господарства. Внаслідок цього вчений підтвердив, що економіка Галичини в 70-ті роки XIX ст. носила колоніально-аграрний характер, адже 86% населення було зайнятим в сільському господарстві [4, с. 294].

Аналіз розподілу західноукраїнських земель привів вченого до висновку, що майже половина (5636137 моргів) була зосереджена у власності меншості (помішки, держава, церква), а решта (7477018 моргів) – між численною кількістю селян. Селянські господарства за об'ємами землеводіння статистик розділив на чотири групи: до 5 моргів землі (43,55% господарств), 5-50 моргів (54,8%), 50-300 моргів (1,08%) та вище 300 моргів (0,56%). Внаслідок порівняння кадастрального перепису 1819 та 1847-1859 років, В. Навроцький зазначив, що процес диференціації селян за обсягом землеводіння відбувався ще за часів панщини. Громізде дослідження земельної власності краю дало можливість вченому зробити висновки про пролетаризацію бідних селян одночасно із концентрацією землі у шораз меншої кількості осіб [4, с. 216].

Окрім питання ґрунтів статистик дослідив проблему розподілу лісів після скасування панщини. Розрахунки показали, що одному панському господарству належало близько 384,05 моргів лісу, а селянському – 0,44. Таким чином економічне становище обезземелих селян погіршувалось нестачею пасовиськ та закупівлею дров у пана [4, с. 551].

Аналізуючи кризу 1873 року, В. Навроцький дійшов висновку, що парламент мав можливість їй запобігти. Аналізував вчений і експортну політику в краї. За його підрахунками, в 70-х роках XIX ст. із західноукраїнських земель щороку вивозили 86 000 центнерів пражі, 24 000 – шерсті, муку, шкіри, тобто сировину. А ввозились готові товари – полотно, нитки, мішки, штучні добрива. Роль сировинного придатку, а не виробника готових товарів і заганяла економіку краю в глухий кут [4, с. 295].

Аналізуючи статистичні дані щодо експорту сировини та наявності власних фабрик, де ця сировина могла б перероблятися, В. Навроцький з'ясував, що в краї є робоча сила, дешева сировина, а необхідний капітал зосереджений в руках лихварів, гандлярів, біржових спекулянтів, власників пропінанцій, які не бажують засновувати нове виробництво, а шукають більш легкого та швидкого заробітку [4, с. 295]. На думку вченого, розвитку промисловості також перешкождали залишки старого способу виробництва - поміщицькі латифундії.

Аналізуючи зведення кадастру в 1869 році вчений-статистик відзначив, що визначення кадастрового доходу від землі було вчетверо вищим, ніж від лісу. Це відповідало інтересам поміщиків, у власності яких знаходилося 94% лісів. Внаслідок цього замість 57% податків за землю селяни сплачували 69,26%. Грабіжницькою була кредитна політика поміщиків. Селянин мав можливість отримати безвідсоткову позику на рік у поміщика, але при цьому зобов'язувався один день на тиждень працювати безоплатно. А, отже, 52 робочих дні селянина на рік залишались неоплаченими.

Таким чином, селянам занижувалась заробітна плата, завищувались податки та унеможливувалось отримання кредиту. В. Навроцький визначив, що, згідно з переписом 1869 року, до бідняків належало 61,3% населення.

Опинившись в безвихідному економічному становищі, бідний український народ останні кошти видавав за алкоголь, який допомагав забути про всі проблеми. А гроші за спиртні напої повертались знову в руки до поміщиків. За підрахунками В. Навроцького, в 1874 р. в Галичині працювало 1208 фабрик спиртних напоїв в той час, коли іншим виробництвом займалось лише 102. Тобто, майже все виробництво сконцентрувалось на споживанні нації. Вчений статистик також зауважив, що статистичні дані щодо роботи шинків, кормів та гуралень рідко потрапляють до рук західноукраїнських газет, а справно поставляються лише польським. Таким чином, дослідники не завжди можуть об'єктивно та точно оцінити всі обсяги розвитку такого згубного для краю виробництва [4, с. 301].

Однак, В. Навроцький, беручи до уваги, що спирт експортується за кордон та приносить для краю доходи виявив і позитивне значення даної галузі для національного господарства. Але, в результаті подальшого аналізу статистичних даних В. Навроцький встановив, що, західноукраїнські землі імпортують спирт на суму в 4 рази більшу, ніж експортують [4, с. 304]. Можемо відзначити, що вчений провів дане дослідження, глибоко вивчивши статистичні матеріали та оцінивши усі аспекти розвитку даної галузі, і зробив обґрунтовані висновки.

В. Навроцький досліджував питання чому інші галузі при наявності попиту, сировини та робочої сили не набувають такого розвитку і виявив, що лише право пропінанції дає можливість “добути щось з нічого [4, с. 305]”.

Питанням еміграції селян цікавився Ю. Бачинський і, внаслідок проведених досліджень, видав працю “По поводу еміграції”. Проблему еміграції українського населення вивчав Ю. Бачинський. З цією метою він здійснив поїздку в США, після чого написав монографію “Українська імміграція в 3'єднаннях Державах Америки”. У праці вчений використав первинні документи та особисті спостереження і вважав її своїм наймасштабнішим дослідженням.

Представником української економічної школи на західноукраїнських землях був львів'янин Павло Чомпа. Працюючи у банку міста Львова, він видав кілька невеликих праць, що допомагали вести облік витратів та доходів у сімейному бюджеті. Першою об'ємною працею вченого став “Порадник у грошових і податкових справах”, що давав інформацію простому народові про гроші, їх заощадження, надання позик, здійснення вкладів, податки тощо. До заощаджень П. Чомпа закликав всіх, навіть найбідніших, оскільки і в них виникають непередбачувані потреби. Важливою умовою розумного господарювання вчений вважав облік витрат та доходів.

Аргументовані поради для покращення економічного розвитку західноукраїнських земель П. Чомпа дав у праці “Дорожнеча в Галичині та урядова злиденність”.

В книзі “Нариси економетрії і на національній економії вибудованої природної теорії бухгалтерії” (1910) П. Чомпа довів неправильність складання тогочасних балансів, яка спричинена браком “міцної наукової основи” ведення обліку [9, с. 6]. Зокрема, вчений вказав на неоднакове оцінювання рухомого та нерухомого майна, товарів та валюти. В цій праці автор за допомогою економетрії вдосконалив систему бухгалтерського обліку. З використанням нового економічного рівняння вчений застосував теорію цінності при виведенні теорії подвійного рахунку.

В кінці XIX ст. для бідного західноукраїнського населення важким фінансовим тягарем були податки. Ця проблема була актуальною для багатьох професійних та непрофесійних вчених.

В праці “Криза держави, заснованої на податках” приват-доцента Чернівецького університету відомий австрійський економіст і соціолог Й. Шумпетер виклав власні пропозиції щодо забезпечення фінансової стабільності в період післявоєнного відродження економіки з допомогою оподаткування капітальних фондів, іноземних кредитів, збалансованого торгового балансу. Головним засобом досягнення стабільності, на думку вченого, було повне звільнення приватного підприємництва від будь-яких обмежень зі сторони державної влади [7].

Проти австрійського податкового законодавства виступав В. Навроцький, а саме в питанні земельної ренти. Вчений був прихильником диференціації земельної ренти, яка зумовлена різною родючістю ґрунтів та різною віддаленістю землі від ринку. Особливо високою, на його думку, була рента від ділянок під забудову в великих містах [4, с. 239]. Критикував В. Навроцький проект податкової реформи 1874 року, згідно з яким однаковим був податок за сільську хату та квартиру у Відні [4, с. 242].

Податкове законодавство Австро-Угорщини, за словами В. Навроцького, ґрунтувалось на антинауковій основі, адже, навіть не містило поняття чистий дохід. В австрійських податкових постановках відрізняли лише дохід, який приносить “ґрунт, дім, локований у готових грошах капітал, ремесло, фабричний промисел, гандель, особисті услуги...” [4, с. 401], а позика в золоті, капітали за кордоном, дивіденди не оподатковувались. Таким чином, від податків були звільнені найбагатші, а народ із своїми клаптиками землі був змушений наповнювати державну казну. Встановив дослідник і той факт, що внаслідок невільної бази оподаткування помішки за одинаковою сумою доходу сплачували суттєво різні суми податку [4, с. 404]. Захищаючи селян з низькими доходами, вчений запропонував збір податків від чистого доходу при встановленні мінімальної суми, з якої він би не сплачувався (менше 600 ринських на рік).

Грабіжницький характер податкової системи австрійського уряду, її антинаукову основу В. Навроцький розкрив у статті “Подвійна крейдка”. Він звернув увагу на те, що на бідне населення шляхта звалювала витрати на утримання громадських шкіл, дорожні повинності тощо. Таким чином, панські діти навчались в школах, які фінансувала держава за народні гроші, а прості люди в цей час не мали можливості відправити своїх дітей навчатись.

Виступав В. Навроцький проти лихварів. Реформа 1868 року ліквідувала максимальне значення позичкового відсотка, який становив 6%. З цього часу кредит для простого населення був невідгідним, оскільки лихварські відсотки ще більше затягували людей у борги.

Відзначав також вчений негативні наслідки колоніальної митної політики австрійського уряду, внаслідок якої перевезення українськими торгівцями австрійських товарів вимагало більше коштів, ніж їх виробництво. В. Навроцький, поділяючи погляди французьких фізіократів та А. Сміта, був прихильником вільної торгівлі та політики еквівалентного обміну, які повинні були б забезпечити найнижчі верстви західноукраїнського населення дешевими товарами першої необхідності, виробництво яких в краї було більш затратним.

Однією з найцінніших праць В. Барвінського для статистичної науки є “Досліди з поля статистики”, в якій вчений критикував перепис населення, здійснений в 1880 році, котрий визначав національність за використанням мови при тому, що багато людей не говорили українською в міщанському товаристві і їх зараховували до поляків [1, с. 18].

В. Барвінський боровся за зменшення земельного податку та рівний розподіл додатків до податків. Він висував практичну економічну програму, що мала на

меті піднесення малоземельних селян, малого ремісництва та дрібного промислу і полягала в наступному: проведення комасації землі, здобутті дешевого кредиту, зменшення податків. Отже, вчений відстоював інтереси малого капіталу в боротьбі з податковим тягарем та іншими економічними перешкодами його відтворення. Пропозиції В. Барвінського актуальні і сьогодні, коли малі підприємства не можуть вижити під податковим тягарем та в умовах банківського кредитування.

На думку В. Будзиновського, ефективна система кредитування мала відіграти важливу роль в процесі розвитку промисловості на західноукраїнських землях. В статті “Двигнене промислу” вчений закликав до створення великих промислових центрів та розвитку фабричної промисловості, оскільки “Галичина повинна і може виробляти в два рази більше, ніж виробляє, вона мусить розвивати промислове виробництво і має для нього усі необхідні умови [2, с. 27]”.

Свен Олесницький, працюючи в 1885-1890 рр. у газеті “Діло”, опублікував свої статті “Красвий консумційний податок” (1887), “Примусова асекурація” (1888). В публікації “Новий податок від горілки і інтереси пропінатії” (1888) він стверджував про шкідливість монополій та засуджував встановлення ними довільних цін. В статті “Нові робітничі закони в Австрії” (1888). С. Олесницький критикував соціально-економічні закони австрійської держави. Тоді ж написав він свою відому книгу “Право пропінатії в Галичині”, яку особливо схвально відмічав Іван Франко. Економічні висновки вченого підкріплювались та доповнювались знаннями з права. Критикував Є. Олесницький актуальну проблему кредитної політики в державі та високі відсотки.

В 1901 р. С. Олесницького обрали до галицького сейму, де він дискутував, зокрема, на теми бюджету та виступав проти створення бюро працевлаштування як невідгінних структур [5, с. 245]. Сьогодні можемо заперечити вченому, оскільки допомога громадянам у працевлаштуванні з боку держави чи приватних структур є потрібною.

В 1909 р. видав працю “Про соціальне обезпечене” для всенародного огляду та обговорення парламентського проекту, щоб потім, як посол, захищати інтереси та потреби селян.

В. Левинський виступав проти великих податків, якими обкладалися бідні селяни та робітники, утримуючи цим самим державу, владу, і школи в тому числі, хоча їхні діти не мали змоги в них навчатись [3, с. 24]. Досліджуючи економічні кризи, вчений дійшов до висновку, що в таких умовах виживають лише найсильніші, найбільші капіталісти [3, с. 21-22].

Вивченням проблем фінансів, аудиту, банківництва тощо займався І. Франко. Серед праць вченого на тему фінансово-кредитних відносин такі: “Сила податкова Галичини”, “Банк Крайовий”, “Фінансове положення Галичини”, “Реорганізація Банку Крайового”, “Борба о побиранні податків в громадах”, “Проект 200 000 позички Бродам”, “Катастрофа Банку Селянського”, “Сумна історія Крилошанського банку і його так званої санації”, “Фінансові справи українських інституцій”, “З царини фіскалізму”, “Селянами оплачуються борги”, “Зміна статуту крайового банку”, “Крайовий бюджет”, “Лихварство”, “Лихварство у Галичині”, “Розмова про гроші і скарби”, “Галичина в сьогорічнім бюджеті державнім”, “Галицька індемнізація та інші.

Порівнюючи банківський та лихварський кредити зі сторони їх згубного впливу на селянина, вчений перевагу надавав першому. І. Франко розумів, що одержання прибутку від наданого кредиту є необхідною умовою банківської діяльності [6, с. 273-280]. І. Франко погодився з пропозицією В. Барвінського створювати заклади кредитування натуральні, де замість грошей в позику видавали б зерно, худобу, знаряддя праці тощо [6, с. 277].

І. Франко серед основних проблем бідних верств відмічав значний податковий гніт, в тому числі непрямі податки, які сплачували робітники в складі роздрібною ціни на товари. В сукупності з лихварством вони знищують будь-яку можливість селян до економічного піднесення, руйнують сільське господарство, промисловість ще в її зародку [6, с. 47]. Натомість економіст пропонував оподатковувати грошові і товарні біржі, предмети розкошу (карети, лакеї, титули, ордени) тощо.

Велике обурення у І. Франка викликало зростання податків для Галичини та зменшення для неї видатків [6, с. 138-144]. Глибокий аналіз місцевого бюджету Галичини вчений здійснив у статті “Галичина в сьогорічнім бюджеті”, після якого дійшов до висновку про недобір Галичиною значних коштів з бюджету імперії з врахуванням сплачених податків. Тобто, уряд ошукував Галичину в плані мізерних видатків на її потреби [6, с. 334-339].

В статті “Що коштують наші школи?” чітким є висновок, що галицькі школи отримують лише 11,4 % видатків з бюджету австрійського міністерства тоді, коли територія краю займає чверть Австро-Угорської імперії. І. Франко ставить питання про користь для Галичини від перебування в складі Австро-Угорщини. Вчений проаналізував витрати бюджету на утримання Львівського і Чернівецького університетів та гімназій з розрахунку на одного мешканця. Стан Львівського та Чернівецького університетів, а також Львівської політехніки вчений назвав чи не найгіршим в імперії [6, с. 145-146].

Вчений різко критикував речника економічної політики при австрійському уряді професора Юліяна Дунаєвського. За словами І. Франка, фінансові проекти та фіскальні заходи цього діяча спричинили занепад нафтової галузі, високі ціни на сіль, спекуляцію, великий податковий тягар для працюючих верств населення (в тому числі і селян) тощо [6, с. 151-154].

Приділяв увагу вчений і питанню страхування, особливо від вогню, соціального страхування робітників на випадок непрацездатності в праці “Робітничі відносини в Галичині”.

Загалом відзначимо, що праці І. Франка на фінансову тематику містять багато фактичного матеріалу, аналіз статистичних даних, розкривають банківсько-фінансову політику уряду, використання бюджету на державному та місцевому рівні.

Внесок у розвиток науки, зокрема фінансів, здійснив польський вчений, професор Львівського університету Т. Бжеський. Проблема вартості та функції грошей, інфляції та шляхів боротьби з нею найкраще висвітлені в більш пізній праці вченого “Грошова система” (1927). В ній Т. Бжеський провів аналіз попиту та пропозиції грошей, використавши метод “шпугної ізоляції”, який дозволяє розглядати кожне явище окремо і як величину дану та незмінну в протилежність явищу, яке вивчається. Вчений констатував, що на час написання ним праці не було конкретного визначення такого важливого поняття як попит на гроші. Т. Бжеський запропонував здійснити аналіз цієї категорії в трьох координатах – кількість, час і рід. Вчений зазначив, що кількість грошей “ідентична кількості благ, призначених для продажу [8, с. 205]”. Стосовно кількості, вчений розглядав “величину виробництва при тому ж стані відносин обміну, а величину обміну при тому ж стані виробництва [8, с. 206]”. Координата часу означала інтенсивність потреби в грошах, а рід – відношення між потребами в різних видах грошей. Врешті, Т. Бжеський дав визначення поняттю попиту на гроші як “кількості реальних благ та послуг різного типу, призначених для продажу [8, с. 206]”. Пропозицію грошей вчений визначив як купівельну спроможність.

Висновки. Остання третина XIX століття – період розвитку статистики та зародження банківської системи в Західній Україні та Австро-Угорщині. Значної критики вчених досліджуваного періоду зазнали кредитна система та лихварство, податки, мізерні бюджетні видатки Австро-Угорщини на Східну Галичину. Великий внесок в розвиток статистики на Західній Україні здійснили В.Барвінський та В.Навроцький.

Література.

1. Барвінський В. Досліди з поля статистики / В. Барвінський. — Львів, 1901. — 49 с.
2. Будзиновський В. Двигнене промислу / В. Будзиновський // Громадський голос. — 1901. — № 26. — С. 26–29.
3. Левинський В. Що таке соціалізм? / В. Левинський. — Львів, 1907. — 38 с.
4. Навроцький Володимир. Географічно-етнографічні та статистично-економічні праці / [наук. ред. і вст. ст. д-ра екон. наук проф., заслуженого діяча науки і техніки України Степана Злупка]. — Львів, 2004. — 580 с.
5. Олесницький Є. Сторінки з мого життя : [передрук видання 1935 р. з додатковими матеріалами] / С. Олесницький. — Стрий : Щедрик, 2007. — 381 с.
6. Франко І. Твори : [у 50-ти т.] / Іван Франко. — К. : Наук. думка, 1986. — Т. 44. — Кн. 1. — 693 с.
7. Шумпетер Й.А. История экономического анализа: Пер. с англ. – СПб.: Экон. шк., 2001. – 1234 с.
8. Brzeski T. Ustroj pieniezny. Warszawa. - 1927. – 409 p.
9. Ciompa Pawel. Grudrisse ciner Okonometrie und auf der Nationalekonome aufgebaute Naturliche der Buchhaltung / Pawel Ciompa. — Lemberg, 1910. — 41 p.

References.

1. Barvinsky, V.(1901), *Doslidy z polia statystyky* [Experiences from the field of statistics], Lviv, Ukraine.
2. Budzynovsky, V. (1901), “Industrial development”, *Hromads'kyj holos*, vol. 26, pp. 26-29.
3. Lewinski, V. (1907), *Scho take sotsializm?* [What is socialism?], Lviv, Ukraine.
4. Navrotskiy, V. (2004), *Neohrafichno-etnografichni ta statystychno-ekonomichni pratsi* [Geographically, ethnographic and statistical and economic works], Lviv, Ukraine.
5. Olesnytsky, Eu.(2007), *Storinky z moho zhyttia* [Pages of my life], Schedryk, Strij, Ukraine.
6. Franko, I. (1986), *Tvory u 50 tomakh* [Works in 50 volumes], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
7. Schumpeter, J.A. (2001), *Ystoria ekonomycheskoho analyza* [History of Economic Analysis], Ekonomichna shkola, St. Petersburg, Moscow.
8. Brzeski, T. (1927), *Ustroj pieniezny* [Penny system], Warsaw, Poland.

9. Сіомпа, Р. *Poradnyk u hroshovykh i podatkovykh spravakh* [Advisor cash and tax matters], Lemberg, Poland.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"